

Met de hakken in het zand

Congres over de toekomst van de gefinancierde rechtshulp

Tijdens het symposium *De toekomst van de gefinancierde rechtshulp* bleek weer eens hoe gevoelig de dreigende opheffing van de Bureaus Rechtshulp en de oprichting van juridische loketten ligt. Voor- en tegenstanders kwamen nauwelijks tot elkaar.

Tilburg was vrijdag 23 mei een plaats vol symboliek. In deze Brabantse stad werd in de jaren zeventig van de vorige eeuw de eerste rechtswinkel geopend. En juist hier werd tijdens een symposium op de plaatselijke universiteit het stelsel van gefinancierde rechtshulp ten grave gedragen.

Zó werd het tenminste door een groot aantal congresgangers ervaren. De 43 Bureaus Rechtshulp zullen, als het aan de politiek ligt, worden ontmanteld en daarvoor in de plaats komen dertig juridische loketten. Voor velen is dat een schrikbeeld, want grote groepen mensen kunnen 'nergens' meer terecht met hun juridische problemen. Volgens hoogleraar rechtssociologie Nick Huls heeft het huidige stelsel zichzelf min of meer opgeblazen. Een evaluatie van de Wet op de rechtsbijstand liet in 1994 al zien dat het ontbreekt aan voldoende kwaliteit. Adviezen van Boer & Croon, het Verwey-Jonker Instituut en de commissie-Ouwerkerk deden de rest: de eigen bijdrage ging omhoog, een juridisch loket was onvermijdelijk. Dat politieke steun voor dit idee niet uitbleef, verbaasde Huls geenszins. 'De Raden voor Rechtsbijstand zijn weinig daadkrachtig gebleken. Veel medewerkers zaten en zitten veel te lang op hun plaats, en toonden te veel vertrouwen in moderne managementconcepten. Ze zijn te weinig zelfstandig, ze voeren te weinig onderling overleg en hebben te weinig tentakels in Den Haag. Tel daarbij op het mismanagement van bureaudirecteuren en het falend toezicht van de Raden, en je hebt een beleidsfiasco.'

Dat alles heeft, volgens Huls, geleid tot interne verdeeldheid ('openlijke stammenstrijd'), waarvoor de Raden alle politieke krediet én de steun van de Nederlandse Orde van Advocaten hebben verspeeld. Typerend is dat Balkenende II al heeft aangegeven alleen de Orde als gesprekspartner te accepteren, en niet de Raden en de Bureaus. Niemand sprak tijdens het congres Huls' – zelf lid van de Raad voor Rechtsbijstand Den Haag – analyse tegen. Zijn opmerking dat de Raden maar moeten worden opgeheven ('ze zijn duur en houden de Bureaus maar onder de knoet') oogstte veel bijval onder de toehoorders.

De hoogleraar twijfelde eraan of de Bureaus Rechtshulp nog te redden zijn. Dan moet in elk geval het medewerkersbestand worden gesaneerd

ding van hun studieschuld.

Frisse ideeën ten spijt, de juridische loketten worden door de sociale advocatuur in meerderheid gezien als een bedreiging voor de rechtshulp aan

PRESTATIES BUREAUS RECHTSHULP (2001)

Loketafhandelingen	280.000, waarvan
Doorverwijzing naar advocatuur	82.000
Doorverwijzen naar andere instanties	48.000
Informatie- of adviesverstrekking	146.000
Gesprekken (op gratis spreekuur van halfuur)	168.000
Gesprekken (op verlengd spreekuur van 3,5 uur)	36.000
Aantal toegevoegde zaken (2002)	7.100
Betalende rechtshulp	420
Aantal actieve advocaten (2002)	6.300

Bron: WODC

én moet de balie worden betrokken bij de hervorming, 'want daar hebben ze écht hart voor de sociale advocatuur'.

WACHTLIJSTEN

Ook de Tilburgse hoogleraar sociaal recht, Antoine Jacobs, voelde wel aan dat er iets moet gebeuren om het tij nog te (kunnen) keren. Aan de sociale advocatuur kleefte nog een te veel hippiegeurtje, 'en van dat imago moeten we zien los te komen'. Overigens doet Nederland het in Europees verband nog niet eens zo slecht: per hoofd van de bevolking spenderen we acht dollar aan gefinancierde rechtsbijstand, méér dan de Scandinavische landen, Duitsland en Frankrijk, maar minder dan Engeland, dat er per inwoner ruim dertig dollar aan uitgeeft. Om niet ten onder te gaan hamerde Jacobs op de noodzaak van 'nieuw elan en frisse ideeën'. Zo lijkt het hem een goed plan dat studenten in de eindfase van hun studie een half jaar stage lopen in de sociale rechtshulp, tegen kwijschel-

minvermogenen. Wie het huidige stelsel opheft zonder inzicht te hebben in het functioneren van de loketten – want daarover bestaat nog veel onduidelijkheid – 'roept een ramp af over het land', aldus een aanwezige.

Een van de tegenstanders van het nieuwe stelsel was Thomas Weterings, medewerker van het Bureau Rechtshulp te Amsterdam en woordvoerder van *Recht voor iedereen*, een actiecomité dat onder dezelfde naam een website heeft geopend. Zo bekritiseerde hij de telefonische bereikbaarheid van de juridische loketten, dat als één van de belangrijke kenmerken wordt gezien. 'Wat heb ik daaraan? Ik moet stukken kunnen inzien', aldus Weterings. 'We zullen merken dat de wachtlijsten gigantisch worden.'

WIN-WINSITUATIE

Dat de Nederlandse Orde van Advocaten actief wil meedenken, werd duidelijk gemaakt door Els Unger, lid van de Algemene Raad en met gefinan-

Tortuur

cierde rechtshulp in haar portefeuille. De Orde, die zich committeert aan het advies van Ouwerkerk, verwacht dat ruim twintigduizend zaken, die nu nog op de Bureaus worden afgedaan, naar de 'gewone' advocatuur zullen gaan. Een deel daarvan zal bereid zijn dit werk over te nemen, verwacht Unger. Zeker nu de asieladvocatuur leegloopt, zal vooral daar ruimte te vinden zijn. Asieladvocaten zijn volgens Unger bereid zich te laten omscholen, 'mits de Orde daaraan meebetaalt'.

De Orde heeft verder haar hoop gevestigd op studenten, die tegenwoordig weer geïnteresseerd zouden zijn in maatschappelijke vraagstukken. 'Ook als ze werken op grote kantoren,' weet Unger. 'Hun werk daar appelleert vaak niet aan hun sociale gevoel.' De Orde stelt dan ook voor dat stagiaires in hun laatste halfjaar van de stage in de sociale rechtshulp gaan werken, een periode die moet worden betaald door de grote kantoren, waar de stagiaire na een halfjaar weer kan terugkeren. 'Dat is een win-winsituatie, omdat de sociale advocatuur met mankracht wordt ondersteund en de commerciële kantoren iets doen aan maatschappelijk ondernemen.' Unger hoopt op een 'olievlekwerking'.

De aanwezige vice-president van de rechtbank Utrecht, Jef de Laat, vond dat eigenlijk wel een goed idee. Maar hij was een van de weinigen. Anderen, zoals S. Spans van de Vereniging Sociale Advocatuur Nederland en juristen die nu werkzaam zijn in de gefinancierde rechtshulp, bleken nauwelijks bereid de voorstellen van de Orde aan te horen. Het idee dat Unger voorstelde, werd bestreden met argumenten als: hoe kun je een stagiaire of zijn baas dwingen om een halfjaar in de sociale rechtshulp te werken, een halfjaartje – dat is de moeite toch niet, en: waarom moet een stagiaire dat werk doen, is het soms te min voor een volwaardig advocaat?

En zo eindigden de bureaus met de hakken in het zand. Wijze woorden kwamen nog van Marius de Jong, de man die in de jaren zeventig in Tilburg de eerste rechtswinkel van Nederland opzette: 'Het gaat niet om het stelsel maar om de uitvoering. Een goed loket is net zo goed als een goed bureau.'

(Michel Knapen, journalist)

In een eerste en laatste optreden bij de strafrechter – vijftien jaar geleden – vroeg ik na de eis van de officier een moment voor overleg met de verdachte, een studievriend. 'U hoeft geen tegenbod te doen hoor,' sprak de rechter glimlachend, en dat was in de roos, want dat was precies wat ik van plan was. Dat om aan te geven dat dit geen deskundigenoordeel is.

Uit een vluchtige en vruchteloze studie van militair strafrecht tijdens de Republiek (der Verenigde Nederlanden) meen ik te weten dat destijds, in geval van een bekentenis, geen eigenlijk strafproces plaatsvond, maar alleen een straftoemeting. Een relict uit een nog eerdere tijd waarin, als het echt ergens over ging, alleen de (bekenkende) verklaring van de verdachte afdoende werd geoordeeld voor diens veroordeling. Er waren methoden en apparaten die een zekere 'prijs' zetten op (het vasthouden aan) een ontkennend antwoord, dat daarmee geloofwaardiger werd. Dit verleden – vermoedelijk verkeerd onthouden en begrepen – komt onwillekeurig terug in mijn gedachten wanneer ik lees over de vervolging in Nederland op grond van misbruik van voorwetenschap. Het lijkt er op dat alleen de bekentenis tot een veroordeling kan leiden. Zaken tegen verdachten die weigeren te bekennen, kunnen maar beter meteen worden geseponeerd wegens te verwachten bewijsmoeilijkheden. De facto is een nieuwe categorie delicten ontstaan: 'bekentenisdelicten'.

De VS opvoeren als lichtend voorbeeld is niet *en vogue* dezer dagen. Dáár scoort men volgens mij evenwel duidelijk beter met vergelijkbare bekentenisdelicten. En uit film en boek meen ik te weten hoe dat zit. Nadat eerst de media zijn verwittigd, wordt de verdachte voorwetenschapper – treffend aangeduid met 'fat cat' – midden op de dag geboeid uit zijn kantoor of 24 kamers tellende appartement aan 5th Avenue gehaald. Hij wordt vervolgens opgesloten in een kooiachtige verblijfsruimte, overvloedig gevuld met seropositieve representanten van minderheden. De celmaten vragen al snel de fat cat om z'n jasje (dat hij om niet af moet geven) en werpen daarbij duistere blikken op diens verdere kledingstukken, en wat daar onder schuilt. Een enkele fat cat houdt ook tijdens een laatste verhoor, voordat de lichten doven en de cipiers vertrekken, vol van niets te weten... en gaat de nacht in. De meeste bekennen onmiddellijk na afgifte van het jasje. Na de eerste nacht bekent de rest, ook de enkeling die echt van niets weet.

Hoe gaat dat bij ons? Het eerste gedeelte – oppakken met de pers aanwezig – doet het OM stoer na. Maar dan loopt de zaak vast. Vette katten zijn binnen de muren van hun comfortabele woning dikwijls frank genoeg over hun handel, en laten met een borrel op ongenaakbaar en sonoor klinken 'wel eens even de waarheid te zullen zeggen' als die malle ECD over de vloer komt. Eenmaal gearresteerd houden ze zich evenwel wijselijk op de vlakte en na bezoek van hun advocaten klinken alleen nog uitvluchten, advocaten vaak van een allooï trouwens dat hun celeste positie weinig eer aandoet. Na enkele dagen ontkennen vanuit een cel zonder celmaatjes wordt de voorkennis-verdachte naar de comfortabele woning teruggestuurd, van waaruit hij, weer sonoor en ongenaakbaar als ooit tevoren, een legertje advocaten de poging tot bewijsvoering laat torpederen.

Het is denk ik van tweeën één. Of we schrappen misbruik van voorwetenschap uit het strafrecht. Of we voeren de tortuur in.